

6

**РАДЯНСЬКА
ШКОЛА**

1964

РІК ТВОРЧИХ ШУКАНЬ

О. М. РУСЬКО,

директор Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР

Минув рік відтоді, як відбувся історичний червневий Пленум ЦК КПРС з ідеологічних питань. Рішення Пленуму розкрили перед школою і педагогічною наукою широкі перспективи, спрямували на виконання найголовніших завдань виховання нової людини.

Цей рік позначений особливо активними творчими шуканнями в педагогіці. Матеріали постанови Пленуму стали живим джерелом натхнення для працівників народної освіти, поштовхом до наполегливої роботи по втіленню в життя величних накреслень Програми Комуністичної партії в галузі освіти й виховання.

Центральним питанням у постанові Пленуму є формування нової людини — громадянина комуністичного суспільства — на основі визначених Програмою КПРС принципів морального кодексу будівника комунізму.

В наш час дедалі більше зростає роль моральних основ у житті народу, розширюється сфера дії морального фактора. Це важлива закономірність процесу розвитку радянського суспільства.

СРСР здійснив акти великої гуманності і високої моралі — він став ініціатором укладення договору про часткову заборону випробувань атомної зброї. Весь світ з вдячністю звертає погляди до Країни Рад. Все прогресивне людство розглядає цей політичний акт, як найвищий вияв комуністичної моралі. Що може сказати буржуазна етика проти цього? Цілком справедливо пише прогресивний американський філософ Говард Сельзам: «Забезпечення міцного миру являє собою найбільшу соціальну і моральну проблему — завдання, яке будь-коли стояло перед людиною. Висуваючи і обстоюючи цю ідею, — продовжує Сельзам, — марксисті виходять не з загальних міркувань про мораль, а з об'єктивної реальності, з існуючого сучасного становища в світі і напрямків його розвитку».

Комуністичною мораллю пройнята вся міжнародна політика Радянського Союзу. Ця мораль визначає також взаємини людей у нашому суспільстві. Їх глибока впевненість у завтрашньому дні, в побудові комунізму виявляється в нестримному русі вперед, у невтомній боротьбі за утвердження комуністичних ідеалів. Радянській людині не байдуже все те, що оточує її, — вона не тільки сама прагне до морального вдосконалення, а й веде за собою інших. Рух бригад комуністичної праці, трудові зобов'язання виробничих колективів — ці яскраві й промовисті факти свідчать, що комуністична мораль справді стає мораллю всього народу. У взаєминах між людьми все більш помітні паростки нового, комуністичного ставлення до дійсності, зростає роль самодисципліни, міцніє глибока повага до основних правил комуністичного співжиття, а боротьба за утвердження їх стала всенародною.

...Колектив Одеського заводу «Продмаш», що бореться за високу продуктивність праці, взяв на себе зобов'язання допомагати школі і

батькам у вихованні дітей. Прагнення включитись у всенародну боротьбу за утвердження комуністичної моралі стало керівним у глибоко патріотичній діяльності колективу заводу.

В селі Новий Витків на Львівщині створено музей В. І. Леніна. Цей музей уже відвідали тисячі екскурсій з далеких і близьких сіл та міст, його знає вся Україна. Яскраві і рідкісні документальні матеріали музею розповідають про життя і діяльність Володимира Ілліча, животворну силу ленінських ідей. Почуття громадського обов'язку спонукало педагогічний колектив шукати нових ефективних форм пропаганди комуністичних ідей і моральних ідеалів. Подібних прикладів можна навести дуже багато.

Червневий Пленум вказав на те, що серцевиною ідеологічної роботи з молоддю є виховання любові і поваги до праці на благо суспільства. За роки перебудови школа набула значного досвіду трудового навчання і виховання учнів. Зміцнилися зв'язки її з виробництвом, розширилась сфера трудової діяльності школярів, учнівські комсомольські організації успішно залучають старшокласників і всіх учнів до активної суспільно корисної праці.

Важко нині назвати таку ділянку громадського життя, де б не знайшлося місця для трудової діяльності дітей, підлітків, юнацтва, і важко знайти школу, яка б не виховувала в праці.

Проте і тепер важливим завданням є наведення порядку в трудовому вихованні учнів, зокрема посилення уваги до морального впливу праці. На жаль, за загальними показниками виконаної учнями роботи педагогічні колективи іноді не помічають основного — чи сприяє ця робота формуванню морального обличчя дитини, чи справді набуває вона тих високоморальних рис і навичок, які становлять мету трудового виховання.

Взяти хоч би виробниче навчання. Адже ще трапляється, що відведені для нього години дають учням дуже мало користі. Буває, простоїть учень за спиною робітника, так нічого і не навчившись. І не дивно, бо він лише спостерігав — без думки в голові, без діла в руках. Від стомлюючого очікування — коли ж, нарешті, скінчиться оте споглядання, — від вимушеної бездіяльності виносить він з заводу не світле враження радісної праці, не бажання трудитись, а байдужість і навіть відразу до роботи. Учні багатьох шкіл не мають постійного робочого місця на підприємстві, де вони проходять виробничу практику. Це дуже погано впливає на оволодіння трудовими навичками і просто згубно — на формування таких моральних якостей, як сумлінне ставлення до праці, почуття відповідальності, громадського обов'язку.

Значні недоліки властиві й організації суспільно корисної праці в школі. Найчастіше лише активні учні показують добрі зразки в роботі, а її часто видають за успіх всього колективу. Так за спиною групи справді працюючих ховаються іноді ледарі, що потім стають, за влучним виразом Л. Ф. Іллічова, «заплічниками» у батьків, «захребетниками» у держави.

Працівники відділу морального виховання Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР провели опитування учнів багатьох шкіл Києва і деяких областей за такою анкетною: «Яку роботу ти виконував для свого колективу?», «Як її оцінено?», «Чи був ти задоволений її результатами?». Виявилось, що деяка частина учнів ніяких громадських обов'язків взагалі не мала, багато хто ніколи не звітував про свою роботу і не може сказати, чи добре виконав завдання.

Важливою ділянкою виховної діяльності школи є формування в учнів комуністичного ставлення до суспільної власності. Піклування кожного трудящого про народне добро В. І. Ленін вважав початком комунізму.

Виховувати таких бережливих господарів — складна і копітка робота. Та певні успіхи в цьому вже є. Так, звичайним явищем стали абсолютно чисті класи, парти без жодної подряпини, школи, що по кілька років не потребують ремонту, і т. п. Але зроблено ще далеко не все. От, наприклад, є в народі мудрий звичай—берегти навіть крихту хліба, бо в ній — праця людей. Ця повага до хліба, як і взагалі до всього, що створено людськими руками, висока і благородна моральна якість. А зайдіть до шкільної їдальні—скільки недогризків побачите ви там на столах! Дехто намагається твердити, що, мовляв, і недогризки використовуються в господарстві... Може й так, але ж треба пам'ятати про ту моральну шкоду, якої завдає дитині недбайливе ставлення до хліба. Бо нерідко саме з поваги до нього починається повага до людської праці, почуття господаря країни, прагнення берегти і множити її багатства.

Для виховання учнів у дусі морального кодексу будівника комунізму виняткове значення мають приклади боротьби громадськості з розкрадачами народного майна. На таких прикладах школярі мають наочно переконуватись у тому, що взаємини між радянськими людьми ґрунтуються на принципах чесності, непримиренності до зла. Але переконання, як відомо, утверджуються в дії. Збереження суспільної власності має стати предметом постійного піклування піонерської та комсомольської організацій, діти повинні розуміти і серцем відчувати, що ця власність — не «чуже», а їх добро.

Виховання комуністичної моралі не мислиться без систематичної вдумливої роботи по формуванню наукового світогляду і без боротьби з залишками релігійної ідеології. Поряд з вивченням основ наук — цим головним засобом науково-атеїстичного виховання — у школах організовуються науково-атеїстичні товариства, гуртки, проводяться лекції, бесіди, вечори на антирелігійні теми. І все ж, як це зазначалось на Пленумі, атеїстична робота ще не має потрібного розмаху. Школа не завжди буває наполегливою там, де йдеться про захист дитини від релігійного дурману. Так, протягом кількох років в одній із шкіл Івано-Франківської області навчалась дівчинка, батьки якої належали до секти еговістів і змушували дочку виконувати сектантські обряди. Двоїсте життя ламало душу дитини, калічило її волю. А педколектив нічого не помічав. Очевидно, в школі забули важливу педагогічну істину: в антирелігійному вихованні не можна обмежуватись пропагандою наукових знань — необхідна тактовна, наполеглива і копітка індивідуальна робота з дитиною та її батьками. А іноді навіть слід активно втрутитись у життя сім'ї для захисту дитини від згубного впливу.

Одним з головних завдань, які поставлено в Програмі Комуністичної партії, є виховання всіх трудящих, дітей, підлітків і молоді в дусі соціалістичного патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму. Будівник комунізму — полум'яний патріот Батьківщини і переконаний інтернаціоналіст.

Школи і піонерські організації проводять велику і багатогранну роботу в цьому напрямку. Маємо на увазі передусім створення шкільних музеїв В. І. Леніна, історико-краєзнавчих музеїв, кімнат слави, зустрічі з видатними людьми, походи по рідному краю, інтернаціональні клуби, листування з дітьми трудящих зарубіжних країн. Але життя вимагає посилення уваги школи і педагогічної громадськості до цієї важливої і відповідальної ділянки виховання. Йдеться, може, не стільки про нові форми його, скільки про поглиблення змісту роботи.

Разом з ростом суспільної свідомості в учня посилюється прагнення дізнатись більше про свою країну, її лад, закономірності її розвитку. Тим часом у багатьох школах пропаганда знань про нашу країну, життя радянських народів-братів, їх багатства і культуру хибує на безсистемність, поверховість. Недостатньо використовуються у навчально-виховному процесі відомості про досягнення соціалістичних республік

у комуністичному будівництві, в розвитку культури і мистецтва. В історії нашої Батьківщини є величні приклади самовідданого служіння народів. Ці приклади треба піднести у свідомості дітей і молоді на високий п'єдестал.

Виховання радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму не терпить байдужості. Тут, як ніде, згубно діє резонерство, пишномовність. У виховній роботі потрібні сильний емоційний вплив, переконливість, конкретність і образність.

Партія розглядає виховання нової людини як найскладнішу справу комуністичного перетворення життя. От чому, здійснюючи моральне виховання, треба привести в бойову готовність всі види ідеологічної зброї.

Одним із наймогутніших чинників морального виховання є навчання. Виховання в навчанні — процес, так би мовити, універсальний. Він забезпечує різні сторони розвитку особистості. Вчитель на уроці може і повинен пов'язувати вивчення свого предмета з розкриттям моральних основ суспільства, з'ясуванням окремих моральних понять, формуванням комуністичних переконань.

Важливою умовою формування переконань є спонукання учнів до самостійного мислення і самостійних висновків на уроці. Тим часом ще нерідко можна спостерігати, як бездумно, з погляду морального та ідейно-політичного виховання, будуються уроки. Ось у 6 класі на уроці географії вчитель розповідає про населення північної Азії: він повідомляє, що там живуть чукчі, ненці, якути — і ні слова не каже про ті величезні зміни, які внесла в життя цих народностей Радянська влада, про нестримний розвиток економіки і культури радянської Півночі. Ясно, що виховна цінність такого уроку зведена нанівець.

Одним з типових недоліків виховної роботи в процесі навчання є невміння вчителя визначити на уроці основну виховну ідею і пояснити навчальний матеріал так, щоб учні винесли з уроку не тільки знання та вміння, а й розуміння певних моральних понять.

...На уроці історії в 10-му класі на тему «Революція в Німеччині 1918—1919 років» учителька поставила перед собою завдання розкрити причини поразки революції. Вона визначила в своєму плані такі причини, як розкол робітничого руху, відсутність організованої комуністичної партії, допомога контрреволюційним силам з боку капіталістичних держав. Всебічне з'ясування цих причин відіграло б виняткову роль у формуванні в учнів розуміння ролі комуністичної партії в житті кожної країни, того, як важливо не допустити розколу робітничого руху і т. д. Таке спрямування уроку, крім знання історичних фактів і подій, зв'язаних з революцією в Німеччині, дало б учням і інше — допомогло б зрозуміти боротьбу Комуністичної партії Радянського Союзу проти розкольніцької діяльності керівників КПК. На жаль, саме відсутність чіткого уявлення про ті виховні висновки, які можна зробити з уроку, і призвела до того, що вчителька на уроці дала лише хронологічний перелік подій.

Нерідко ще вчителі, особливо в молодших класах, суть виховання вбачають у тому, щоб кожний свій крок пов'язувати з моралізуванням. Або, дбаючи про навчальні успіхи учнів, не завжди цікавляться ставленням їх до знань, до уроку, до предмета взагалі і до самого вчителя. А знати це дуже важливо для вихователя, бо саме в активному ставленні до того, що вивчається, формується світогляд учнів.

У 10-му класі на уроці літератури вивчали «Лісову пісню» Лесі Українки. Учні читали цей твір дома, а в класі вчителька запропонувала чомусь переказати зміст кожної окремої дії. Питається — для чого? Адже всі знали зміст твору. Тож не дивно, що замість захоплення чудовою драмою, її поетичними образами, урок викликав нудьгу.

Злиття навчання і виховання в єдиний потік залишається пробле-

мою, робота над розв'язанням якої, можна сказати, тільки розпочалась. Учителі ряду областей, зокрема Луганської, Житомирської, Харківської, на семінарах, педагогічних читаннях, засіданнях методичних об'єднань як одну з важливих умов піднесення ефективності уроку вивчають і обговорюють питання єдності навчання й виховання. Вони прийшли до висновку, що доцільно в поурочних планах визначати не тільки навчальну, а й виховну мету.

Історичні постанови червневого Пленуму ЦК КПРС — це програма тривалої роботи. І рік, що минув, поклав лише початок її. Цілком зрозуміло, що школа зможе успішно розв'язати всі складні проблеми морального виховання підростаючих поколінь за активної допомоги всієї педагогічної громадськості і працівників педагогічної науки.

У Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР є широкий план досліджень питань морального виховання, а також практичної допомоги школі у вихованні дітей та молоді в дусі принципів морального кодексу будівника комунізму. Проводиться, зокрема, дослідження таких питань, як виховання в учнів комуністичних переконань, формування наукового світогляду, духовний розвиток дитини в сім'ї (дослідження це завершується в нинішньому році), формування моральних ідеалів, комуністичної свідомості в учнів та ряду інших.

Певну роботу проведено і по здійсненню практичної допомоги школам у моральному вихованні учнів. Так, працівниками інституту створено «Хрестоматію з питань морального виховання», в якій зібрано цінний матеріал для бесід на етичні теми з учнями 5—8 класів. Завершується робота над хрестоматіями для вчителів, що працюють з учнями 1—4 і 9—11 класів.

Створено (вперше в республіці) посібник для вчителів і студентів педвузів — «Методика морального виховання».

Переглянуто й опрацьовано відповідно до нових вимог видану раніш програму виховання комуністичної моралі в учнів середньої школи.

Працівники інституту продовжують дослідження важливих питань комуністичного виховання, усвідомлюючи всю важливість завдань, поставлених перед педагогічною громадськістю республіки червневим Пленумом ЦК КПРС.

ЛЕНІНСЬКЕ ПІКЛУВАННЯ ПРО ШКОЛУ

Д. З. БІЛОКОЛОС,

секретар Донецького промислового обкому КП України

Після виходу в світ Закону про перебудову системи народної освіти в нашій країні перед партійними організаціями постало дуже відповідальне завдання — створити всі необхідні умови для успішного здійснення трудового, політехнічного і професійного навчання в школах.

Партійні організації області розгорнули роз'яснювальну роботу серед трудящих усіх галузей народного господарства. Питанням успішного здійснення Закону про школу присвячувались доповіді, лекції, партійні збори в установах і на підприємствах.

Обком партії підтримав ініціативу Донецького металургійного заводу імені 15-річчя ЛКСМУ щодо створення навчальних цехів для підшефних шкіл. На цьому підприємстві, зокрема, обладнано для школярів навчальний цех з слюсарною, токарною, столярною, електротехнічною дільницями, спеціальний кабінет для операторів установок безперервного розливання сталі, креслярську кімнату, три аудиторії для проведення теоретичних занять. В цеху створено умови праці,